

תמוז - סוד הבכי

במבט ראשון נדמה כי חודש תמוז, החודש הפותח את ימי החורבן, מכיל בתוכו את כל המרכיבים על מנת לגרום לנו תחושת צער: תחילתם של ימי 'בין המיצרים', ולהבדיל - מזג אוויר לוהט, תחושת ליאות הנלווית לסוף שנה ואף שמו של החודש, 'תמוז', - כשמו של אליל בבלי קדום - אינו תורם להרגשה הטובה. עם זאת, במדרשי חז"ל רבים (מדרש תנחומא תצוה, ח; מדרש תהילים, יט ועוד) מצוין קשר מהותי בין חודש תמוז לבין התעצמות האור בעולם (המגיע לידי מיצוי מקסימלי בתקופה זו בה מגיעה השמש לשיא זריחתה והימים מתארכים) - מה שמרמז על המורכבות הקיימת בחודש תמוז, בו חושך החורבן ואור השמש מתערבים זה בזה.

בספר יחזקאל (ה), מסופר על הנביא המתהלך בירושלים ורואה את "התועבות... אשר בית ישראל עושים". בין השאר נפגש הוא עם "נשים יושבות מבכות את התמוז" - אליל בעל עיני עופרת, אשר דרך עבודתו הייתה על ידי הבערת אש בסמוך לו, מה שגרם לאשליית דמעות-בכי הזולגות מעיניו. מחזה זה עורר פולחן בכייה קולקטיבית אצל הנוכחים וזאת כזכר ל'אל השמש' אשר בכיו היה, על פי המיתולוגיה האלילית, בחודש תמוז (מורה נבוכים ג, כט). דהיינו, בחודש תמוז אנו נפגשים עם תפיסת עולם פאגאנית המשעבדת את חיי האדם לתופעת הבכי, בכי הקשור באופן כ'לשהוא אל אור השמש.

מהו הבכי? כאשר מתקיים מפגש עם מציאות 'גדולה' כאורה הבוהק של השמש - מסך יורד, העיניים מתלחחות ומתכסות בערפל, נוצרת אפשרות להתכנסות פנימית המסייעת לקלוט את האור העצום. כאשר נפגש האדם עם מציאות רגשית הגדולה ממידותיו - שמחה אדירה או להבדיל צער גדול - מגירות העיניים דמעות. הקב"ה טבע באדם מנגנון ביולוגי העוזר לעכל תחושות נפשיות קיצוניות, המסייע לקלוט, דוקא עקב הצמצום, את האור הגלוי בבשורה הטובה או החבוי בבשורה הרעה.

קיימות שתי צורות התמודדות עם ה'תמוזיות'. שתי תפיסות עולם המתעמתות עם הארתה הכבירה של השמש, קרי, עם גודלה האינסופי של המציאות הנחשפת לעיני האדם, לעיתים אף בצורתה השלילית. האחת, הינה הדרך האלילית המשתקפת בפולחן התמוז: חוסר אונים, עין רעה, ייאוש, פסימיות, בכי כמטרה, בכי לשם בכי - "ויאמרו רוב האומות בחידותיהם ושיריהם, כי מן הפלא שימצא בזמן דבר טוב, אמנם רעותיו (של הזמן) - רבות ומתמידות" (מלבי"ם איוב ב, יא). הדרך השנייה הינה הדרך הישראלית: הבכי כאמצעי, ההבנה כי "וירא אלהים את האור כי טוב" (בראשית א, ד) - המציאות בכללה הינה מלאת אור ואילו רגעי החושך, רגעי החורבן והבכי, הינם רק אמצעי לחשיפת הטוב הפנימי המסתתר, חומות חיצוניות הקורסות על מנת להצמיח מתוכם עולם טוב יותר, ירושלים עליונה יותר, - ו"לית נהורא אלא ההוא דנפיק מגו חשוכא" (זהר תצוה, עמ' קפד).

דוקא בחודש תמוז, בו יוצאת חמה מנרתיקה ובו מצאו עובדי האלילים פורקן לתחושת ייאושם ותסכולם - בחודש זה משכיל עמנו להתמודד עם מציאות החורבן. התמודדות מתוך הבנה כי לעיתים, על מנת להגיע אל האור הגנוז יש לעבור דרך תקופת אפלה, ודוקא מזרעה של לאה בעלת 'העינים הרכות' מרוב בכי (על פי מדרש תנחומא ויצא, ד) ובליווי בכייה של רחל הממאנת להינחם על בניה (על פי ירמיה לא, יד) - צומח משיח מזרע בית דוד. וכדברי הכתוב: "כה אמר ד' צבאות צום הרביעי... יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים" (זכריה ח, יט).

